

ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. נוסח התפילה

בראש השנה יפתבון וביום צום כפור יתתמון. כמה יעברון. וכמה יבראון. מי יחנה. ומי ימות. מי בקצו. ומי לא בקצו. מי במים. ומי באש. מי בחרב. ומי בחיה. מי ברעב. ומי בצמא. מי ברעש. ומי במגפה. מי בחניקה ומי בסקילה. מי ינוח. ומי ינוע. מי ישקט. ומי יטרף. מי ישלו. ומי יתסר. מי יעני. ומי יעשר. מי ישפל. ומי ירום: תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה:

2. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ואמר רבי יצחק: **ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה.** צדקה, דכתיב: **"וצדקה תציל ממות".** צעקה, דכתיב: **"ויצעקו אל ה' בצר להם ומצוקותיהם יוציאם".** שינוי השם, דכתיב: **"שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי פי שרה שמה",** וכתיב: **"ויברכתי אותה וגם נתתי ממנה לה בן".** שינוי מעשה, דכתיב: **"וירא האלהים את מעשיהם",** וכתיב: **"וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה".** ויש אומרים: אף שינוי מקום, דכתיב: **"ויאמר ה' אל אברם לה לה מארצה",** והדר: **"ואעשה לה לגוי גדול".** ואידך: ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהניא ליה.

3. רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ד

הלכה ד - **מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי פחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואני אותו האיש שעשה אותו המעשים ומשנה מעשיו פלן לטובה ולדרהו שרה וגולה ממקומו.** שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להפנע ולהיות ענו ושפל רוח:

4. רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ד

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והיטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אהד מפם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה פלה פאלו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם פלו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם פלו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר (משלי י כה) **"וצדיק יסוד עולם"** זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה. ונהגו כלם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכבושין עד שיאור היום:

5. תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ב הלכה א

א"ר לעזר שלשה דברים מבטלין את הגזירה קשה, ואלו הן: תפלה וצדקה ותשובה. ושלשתן בפסוק אחד (דברי הימים ב, ז) **ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם. ויתפללו, זו תפלה. ויבקשו פני, זו צדקה. כמה דאת אמר כמו שנאמר (שם) אני בצדק אהנה פניו. וישבו מדרכיהם הרעים, זו תשובה. אם עשו פן מה פתיב תמן? מה אומר עליהם? (שם) ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם.**

6. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה א

חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה. שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר (בראשית יח ט) **"כי ידעתיו למען אשר יצנה את בניו"** (בראשית יח ט) **"לעשות צדקה".** ואין פסא ישראל מתכונן

ונת האמת עומדת אלא בצדקה שנגאמר (ישעיה נד יד) "בצדקה תכונני". ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנגאמר (ישעיה א כז) "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה":

7. רמב"ם הלכות תשובה פרק ז

הלכה ד - ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא פאלו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופרש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמד בו. פלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרים יותר מהם:

הלכה ה - כל הנביאים פלן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנגאמר (דברים ל א) "והיה כי יבאו עליך כל הדברים" וגו' (דברים ל ב) "ושבת עד ה' אלהיך" (דברים ל ג) "ושב ה' אלהיך" וגו':

הלכה ו - גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנגאמר (הושע יד ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך". ונגאמר (עמוס ד ו) "ולא שבתם עדי נאם ה'". ונגאמר (ירמיה ד א) "אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב". פלומר אם תחזר בתשובה בי תדבק. התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש הנה זה שנאווי לפני המקום משקץ ומרחק ותועבה. והיום הוא אהוב ונחמד קרוב ונדיד. ...

8. משלי פרק י פסוק ב

לא-יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממנות:

9. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד ב

אמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנגאמר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך", הא "עון" — מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול. איני?! והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנגאמר: "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם (חיה) יתנה!" לא קשיא: פאן מאהבה, פאן מיראה.

10. יחזקאל פרק לג

(*) ואתה בן-אדם אמר אל-בית ישראל בן אמתם לאמר כפי-פשיעונו וחסאתינו עלינו ובהם אנחנו נמקים ואיך נתנה: (יא) אמר אליהם חיי-אניו נאם אדני ה' אם-אחפץ במות הרשע כי אם-בשוב רשע מדרךכו ותנה שובו שובו מדרך-ככם הרעים ולמה תמותו בית ישראל: פ (יב) ואתה בן-אדם אמר אל-בני-עמך צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יבשל בזה ביום שובו מרשעו וצדיק לא יוכל לחיות בזה ביום חטאתו: ... (יד) ובאמרי לרשע מות תמות ושב מחטאתו ועשה משפט וצדקה: (טו) חבל ישיב רשע גזלה ישלם בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול חנו יתנה לא ימות: (טז) פל-חטאתו אשר חטא לא תזכרנה לו משפט וצדקה עשה חנו יתנה: .. (יט) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יתנה:

11. ספר השל"ה הקדוש - מסכת יומא - הלכות תשובה ה'

ודבר זה מבואר בדברי רבותינו זכרונם לברכה במסכת יומא פרק יום הכיפורים (פו, ב), איתא שם, היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יודא, כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יודא באותה אשה באותו פרק ובאותו מקום, עד כאן. זהו ענין תשובה, שחוזר מדרכו הרעה ושב לדרך הטוב ומתקן את הקלקול בעצמו וכובש את יצרו. ..., ואחר כך יעשה מעשים טובים, דהיינו תפילה וצדקה וגמילות חסדים וכל מדות טובות ותלמוד תורה כנגד כולם. ...

12. תלמוד בבלי מסכת שקלים (ירושלמי) דף טו עמוד א

אמר רבי חייה בר אדא. אית הנה סבין ביומינו. היו זקנים בימינו מאן דהנה יהיב לון מבין ריש שתא לצומא רבא מי שהיה נותן להם צדקה בין ראש השנה לצום הגדול הוון נסבין היו לוקחים. מן בתר פן לא הוון נסבין לאחר מכן לא היו לוקחים

ממנו. אָמְרִין דְּשִׁתּוּ גִבּוֹן. שנתנו כבר איתנו - כלומר, שיעור פרנסתנו לשנה זו כבר נגזר בין ראש השנה ליום הכפורים (כברייטא השנויה בכיצה טז,א) ואין תועלת איפוא בקבלה זו.

13. תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א הלכה ג

ר' חמא בי ר' חנינה בר' הושעיה. חד אמר, אי זו אומה פאומה הזאת! בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא. אבל ישראל אינו פן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים.

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכיפורים סימן תרי סעיף ד

...הגה...יש שפכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דגמת מלאכי השרת; וכן נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי, גם הוא בגד מתים ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר (דברי עצמו מהגהות מימוני פ"ז דשביתת עשור). {

15. נחמיה פרק ח פסוק א - י

(א) ויאספו כל־העם כאיש אחד אל־הרחוב אשר לפני שער־המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את־ספר תורת משה אשר־צנה ה' את־ישראל: (ב) ויביא עזרא הספר את־התורה לפני הקהל מאיש ועד־אשה וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי: ... (ח) ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא: ס (ט) ויאמר נתמנה הוא התרשטא ועזרא הספר והלויים המבינים את־העם לכל־העם היום קדש־הוא לה' אלהיכם אל־תתאבלו ואל־תבכו פי בוכים פל־העם בשמעם את־דברי התורה: (י) ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כ־יקדוש היום לאדנינו ואל־תעצבו כ־חזנת ה' היא מעוזכם:

16. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ח:ה

אמר רבי סימון, בשעה שפא הקדוש ברוך הוא לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת פתים פתים, ותרבות תבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא, הדא הוא דכתיב (תהלים פה, יא): חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. חסד אומר יברא, שהיא גומל חסדים. ואמת אומר אל יברא, שכלו שקרים. צדק אומר יברא, שהוא עושה צדקות. שלום אומר אל יברא, דכוליה קטטה. מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב (דניאל ח, יב): ותשלח אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבון העולמים מה אתה מבנה תכסים אלטיכסיה שלח, תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים פה, יב): אמת מארץ תצמח...

17. פירקי דרבי אליעזר פרק מו

ובראש חדש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה (י) עלה אלי ההרה [דברים י, א]. (י) והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה עולה להר, שלא יטעו עוד אחר העבודה ורה. (י) והקדוש ברוך הוא נתעלה אותו היום באותו שופר, שנאמר [תהלים מז, ו] עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. (י) ועל פן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה: (כ) ... אמרו לו מלאכי השרת, משה, לא נתנה התורה אלא למעננו. חזר משה ואמר להם (ל) פתיב בתורה [שם כ, יב] כפד את אביה ואת אמה, וכי יש לכם אב ואם. ... רבי זכריה אומר, (כ) קראו בתורה ומצאו פתוב בה ועניתם את נפשתיכם [שם כג, כז], ובו ביום העבירו שופר בכל המחנה שיצומו כל העם מאיש ועד אשה (כ) מגדול ועד קטן. ואלולי יום הכפרים לא היה העולם עומד, (כ) שיום הכפרים מכפר בעולם הזה ובעולם הבא, (כ) שנאמר [שם לב] שבת שבתון הוא לכם. ... יום שנתנה תורה אמר סמאל [נ"א: שטן] לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, על כל האומות נתת לי רשות, ועל ישראל אין אתה נותן לי רשות. אמר לו הרי יש לי רשות עליהן ביום הכפרים אם יש להם חטא, ואם לאו אין לי עליהן רשות, לפיכך (כ) נותנים לו שחד ביום הכפרים, (כ) שלא לבטל קרבן של ישראל, שנאמר [שם ח] גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, (כ) גורלו של הקדוש ברוך הוא קרבן עולה, וגורלו של עזאזל שער חטאת. וכל

עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיָה עָלָיו, שְׁנָאָמַר [שם כב] וְנִשְׂאָה הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם. רָאָה סִמְאֵל [נ"א: השטן] שֶׁלֹּא נִמְצָא בָּהֶם חַטָּא בְיוֹם הַכַּפָּרִים, אָמַר לִפְנֵי רַבּוּנֵי שָׁל עוֹלָם, יֵשׁ לָךְ עִם אֶחָד בְּאַרְצֵי כְּמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּשָׂמַיִם.^(נ"ב) מַה מִּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם קַפִּיצִין,^(נ"א) כִּי הֵם יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם בְּיוֹם הַכַּפָּרִים. מַה מִּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם אֲכִילָה וְשִׁתִּיָּה, כִּי יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֲכִילָה וְשִׁתִּיָּה בְיוֹם הַכַּפָּרִים. מַה מִּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִקִּים מִכָּל חַטָּא, כִּי יִשְׂרָאֵל נִקִּים מִכָּל חַטָּא בְיוֹם הַכַּפָּרִים.^(נ"ג) מַה מִּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שְׁלוֹם מִתְּנֶה בִּינֵיהֶם,^(נ"ב) כִּי הֵם יִשְׂרָאֵל שְׁלוֹם מִתְּנֶה בִּינֵיהֶם בְּיוֹם הַכַּפָּרִים. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ עֲתִירְתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִן הַקְּטָגוֹר שְׁלָהֶם, וּמְכַפֵּר עַל הַמְּזִבְחַת^(נ"ד) וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקְּהָל לְמַגְדוֹל וְעַד קֶטֶן, שְׁנָאָמַר [ויקרא טז, לג] וְכַפֵּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקְּדוֹשׁ: ...^(נ"ד)

18. ספר חרדים מצות התשובה פרק ז

כי מיד בראות השטן שאדם מוסיף אכילה ושתיה מרקד לפניו להכשילו בכל העבירות. והקנאה רמוזה בפ' ראשונה בפסוק ראשון דק"ש מקובלת בידינו מיעקב אבינו בעת שנסתלק מן העולם שצונו וזרזנו על יחוד ה' ... ר"ל והוא יתברך אינו שורה כי אם כשישראל ביחוד לב אחד בלי קנאה דוגמת מלאכי השרת דכתיב בהו כלם אהובים וכו' וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים ואמרו באבות דר' נתן דהמלאכים מכבדין זה את זה וכל אחד אומר פתח אתה שאתה גדול ממני וכן איתא במדרש וזהו לשונו שמע ישראל שאמרו המקובלים שהוא לשון קיבוץ כמו וישמע שאול את העם וכל אחד בעת ק"ש מיחד לבו עם כל עדת ישראל ומחבר אליהם שמע ישראל כלנו באהבה וקשר לב אחד בלי קנאה ושנאה ועתה אנו מקבלים יחוד אלהינו עלינו ואומרים ה' אלהינו ה' אחד:

19. קובץ שיטות קמאי מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

והכי אמר רבינו רב נתן שאין מנהג אצלינו לומר שלש עשרה מדות אלא בצבור ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור. ולואי כשהצבור מתקבצין ומתעניין ועושין צדקה ומבקשין רחמים ומכוונין את לבם לאביהן, הב"ה מרחם עליהם ואין מואס תפלתן של רבים ועונה אותן, שנאמר הן אל כביר לא ימאס. וכרת הב"ה ברית עם משה ועם אבותינו שאין חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית. לפיכך אין אומרים אותן אלא בצבור. [סידור רבינו עמרם גאון - סדר תענית].

20. משנה מסכת ברכות פרק ה משנה א

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כְּדִי שְׂיִכְוְנוּ אֶת לְבָם לְמָקוֹם. אֶפְלוּ הַמְּלָךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ, לֹא יִשְׂכְּנוּ. וְאֶפְלוּ נֶחֱשׁ כְּרוּךְ עַל עַקְבוֹ, לֹא יִפְסִיק:

21. שנות אליהו הקצר מסכת ברכות פרק ה משנה א (הגאון מוולנא)

כְּדִי שְׂיִכְוְנוּ אֶת לְבָם לְאֲבֵיהֶם שְׂבִשְׂמַיִם. פִּי' שְׂאָסוּר לְכַוֵּן בְּתַפְלָה לְצַרְךָ עֲצָמוֹ אִךְ לְהַתְּפַלֵּל שְׂיִהְיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת וְיִהְיֶה נִשְׁלָם כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה. אֲבָל לֹא לְצַרְךָ עֲצָמוֹ אֲלֵא יִתְפַּלֵּל בְּאֱלֹהֵי נִצַּר עַל עֲצָמוֹ שְׂתַפְּלַת אֱלֹהֵי נִצַּר הוּא עַל עֲצָמוֹ.

22. סליחות ליום ראשון

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. תְּבוֹא לִפְנֵיךְ תְּפִלְתָּנוּ. וְאֵל תַּתְּעַלֵּם מִתְּחִנָּתָנוּ. שְׂאֵין אָנוּ עֲזֵי פָנִים וְקוֹשֵׁי עַרְף לֹמַר לִפְנֵיךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צְדִיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חַטָּאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ חַטָּאנוּ: אֲשַׁמְנוּ. בְּגָדָנוּ. גְּזִלְנוּ. דִּבְרָנוּ דְּפִי. הָעֲוִינוּ: וְהִרְשַׁעְנוּ. זָדָנוּ. חֲמָסָנוּ. טְפִלְנוּ שְׁקָר: יַעֲצָנוּ רָע. כּוֹזְבָנוּ. לְצָנוּ. מְרַדְנוּ. נֹאצָנוּ. סָרְרָנוּ. עֲוִינוּ. פְּשַׁעְנוּ: צָרְרָנוּ. קוֹשִׁינוּ עַרְף. רִשְׁעָנוּ. שִׁחַתְנוּ. תַּעֲבָנוּ. תַּעֲזָנוּ. תַּעֲתָנוּ:

23. סדור תפלה נוסח ספרד - סדר תפילת יום הכפורים :

וּבְכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שְׂתַכַּפֵּר לָנוּ עַל כָּל חַטָּאתֵינוּ, וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ: עַל חַטָּא שְׂחַטָּאנוּ לִפְנֵיךְ בְּאִנְס וּבְכִרְצוֹן: וְעַל חַטָּא שְׂחַטָּאנוּ לִפְנֵיךְ בְּאִמּוּץ הַלֵּב: עַל חַטָּא שְׂחַטָּאנוּ לִפְנֵיךְ בְּבִלִי דְעַת: ...